

Правові аспекти ведення сільськогосподарського виробництва в гірських регіонах України

У статті досліджено приписи міжнародного права, спрямованого на впровадження концепції сталого розвитку у сферу введення гірського аграрного господарювання; доведено неефективність приписів національного аграрного законодавства, спрямованого на забезпечення збалансованого сільськогосподарського виробництва в карпатському регіоні; обґрунтовано необхідність приєднання України до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат 2017 року, впровадження його приписів у національне законодавство, пропозиції з удосконалення нормативно-правової бази України у вказаній сфері.

Ключові слова: гірські регіони; Протокол з розвитку сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат; Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат; сільськогосподарське виробництво; сталий розвиток.

Постановка наукової проблеми, її значення та зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Ведення сільськогосподарського виробництва в Україні значною мірою залежить від природно-кліматичних умов окремих регіонів. Зокрема, істотну специфіку мають території Карпатського регіону – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області. Ця територія становить майже 60 тис. кв. км, налічує 715 гірських населених пунктів, переважна більшість з яких – 94 % – села, де проживає майже 978 тис. жителів.

В науці аграрного права України проблемам сталого розвитку сільських територій присвячені праці Н. О. Багай, О. В. Гафурової, В. М. Єрмоленка, Т. В. Курман, С. І. Марченко, О. М. Савельєвої, А. М. Статівки, М. М. Чабаненка, М. В. Шульги та інших вчених. Проте стан розвитку сільських територій Карпат та фактори, які негативно впливають на сталий розвиток аграрного виробництва в гірських регіонах, аналізуються в основному в економічному аспекті.

Метою даної статті є дослідження приписів міжнародного права, спрямованого на впровадження концепції сталого розвитку у сферу гірського аграрного господарювання, з'ясування ефективності приписів національного аграрного законодавства, спрямованого на забезпечення збалансованого сільськогосподарського виробництва в карпатському регіоні, та обґрунтування пропозицій з удосконалення нормативно-правової бази України у вказаній сфері.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відповідно до Концепції розвитку гірських територій українських Карпат, яка була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 р. № 232-р, більшість гірських територій, які розташовані на висоті 400 метрів над рівнем моря і вище, вважаються важкодоступними. Ресурсний потенціал зазначених територій не реалізований, а рівень їх соціально-економічного розвитку значно нижчий, ніж в цілому в Україні, що посилює депресивність та дотаційність таких територій, стримує збалансований розвиток областей, на території яких розташовані Карпати, та призводить до: а) низької якості життя населення; б) нарощування диспропорцій в системі господарських комплексів; в) погіршення інвестиційної привабливості гірських територій; г) зростання диференціації основних соціально-економічних показників; д) погіршення їх екологічного стану; е) втрати потенціалу для сталого розвитку.

В економічній літературі визначені істотні соціально-економічні проблеми ведення сільськогосподарського виробництва в гірських регіонах України, а саме: часткове використання значних ареалів землі в регіоні; скорочення поголів'я худоби, кількості інвентарю; низький рівень доходів від сільськогосподарського виробництва, зменшення їх частки в структурі доходів сільського населення та бюджетах домогосподарств; звужене відтворення основних засобів; низький рівень кваліфікації працівників; примітивна господарська структура; технологічна відсталість; недостатня зацікавленість селян, особливо молоді, у веденні сільськогосподарського виробництва;

традиціоналізм в управлінні господарством [1, с. 57; 2, с. 88; 3]. Аграрна структура гірських територій дуже диференційована, оскільки 58 % селянських господарств – це господарства з площею сільськогосподарських угідь до 1 га, і лише 3,2 % господарств мають у користуванні понад 2 га сільськогосподарських угідь [1, с. 57-58]. Однією з особливих рис сільського господарства Карпатського регіону є зосередження виробництва сільськогосподарських культур в особистих господарствах населення. Такий розподіл є притаманний лише західним областям України, що ускладнює координацію регіонального сільськогосподарського виробництва та вимагає створення ефективно діючої мережі агропромислових ринків [4, с. 28].

Крім цього, відсутні підстави вважати гірське сільське господарство України екологічно безпечним і ефективним. На підтвердження цього в економічній літературі привертають увагу до: 1) надмірно високого рівня розораних угідь на схилах більше 50° [5, с. 351-359]; 2) необґрунтованої структури сільгоспугідь і відсутності сівозмін; 3) дисбалансу між виносом і внесенням основних елементів живлення; 4) недотримання технологічної дисципліни і вимог ґрунтозахисного рільництва; 5) низького рівня захищеності орних земель від водної ерозії; 6) надмірно високого рівня засміченості полів [6, с. 357]; 7) переважання земель, ґрунтовий покрив яких набув негативних властивостей і зазнав суттєвого зниження потенційної родючості [7, с. 63]. За забрудненістю повітря і вод Карпатський регіон займає четверте, а за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами, відповідно, перше і друге місця в Україні. Цьому значною мірою сприяє галузева спеціалізація сільського господарства на виробництві ранніх овочів і технічних культур [8, с. 116].

Кризовий стан у сфері сільськогосподарського землекористання визнано і в чинному законодавстві України. Так, відповідно до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, що затверджені Законом України від 28 лютого 2019 р.*, стан земельних ресурсів України визнаний близьким до критичного, адже водною та вітровою ерозією уражені близько 57 відсотків території України, понад 12 відсотків території держави зазнають підтоплення, за різними критеріями забрудненими є близько 20 відсотків земель України, щороку фіксується майже 23 тисячі випадків зсувів. Причини виникнення такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови, зокрема: порушення екологічно збалансованого співвідношення між категоріями земель; надмірна розораність території та порушення природного процесу ґрунтоутворення; використання недосконалих технологій в сільському господарстві; орієнтація на досягнення коротко- та середньострокових економічних вигод, ігноруючи природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перспективі.

Природно-кліматичні, економічні, соціальні, демографічні, культурні особливості гірської зони Карпат та специфіка ведення сільськогосподарського виробництва в регіоні обумовлюють необхідність організації аграрного виробництва на основі концепції сталого розвитку.

У вересні 2015 року було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», відповідно до якого друга ціль у сфері сталого розвитку на період до 2030 року полягає у викорінненні голоду, забезпеченні продовольчої безпеки та покращенні харчування, заохоченні раціонального ведення сільського господарства. Так, до 2030 року планується забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування й упровадити методи ведення сільського господарства, які дозволяють підвищити життєстійкість і продуктивність виробництва та збільшити його обсяги, сприяють збереженню екосистем, зміцнюють здатність адаптуватися до зміни клімату, екстремальних погодних явищ, засух, повеней та інших лих, а також поступово покращують якість земель та ґрунтів.

Ефективна підтримка сталого розвитку в аграрному секторі Карпатського регіону разом із інтегрованим підходом до сільської місцевості не може бути забезпечена лише однією країною, тому необхідним є міжрегіональне та транснаціональне співробітництво. Таке транснаціональне співробітництво у сфері сільськогосподарського виробництва передбачається Протоколом з розвитку сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 12 жовтня 2017 р. (далі – Протокол), депозитарієм якого є Уряд України. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 201-р, проект Закону України «Про приєднання до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» було подано до Верховної Ради України.

* Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року вводяться в дію з 1 січня 2020 року.

Необхідно зазначити, що Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Карпатська конвенція) від 22 травня 2003 року – це друга у світі субрегіональна угода щодо захисту гірських районів, учасниками якого є сім держав Центральної та Східної Європи (Україна, Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Сербія, Румунія). На думку фахівців у сфері міжнародного права, Карпатська конвенція в основному базується на двох принципах – належного управління та сталого розвитку [9, с. 127].

Згідно зі ст. 7 Карпатської конвенції, метою Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості є підтримка сталого управління земельними ділянками, що традиційно обробляються людиною, на користь нинішньому і майбутньому поколінням. Для досягнення вищезазначеної мети Сторони гармонізують і координують свої зусилля з метою комплексного управління земельними ресурсами, посилення інтеграції екологічних аспектів у сільськогосподарську політику, водночас підвищуючи якість життя, зміцнюючи місцеві економіки та громади і зберігаючи природні цінності та культурну спадщину.

Протоколом передбачається досить широкий спектр конкретних заходів Сторін з метою забезпечення сталого розвитку сільського господарства та сільської місцевості Карпатського регіону, зокрема:

1) впровадження стратегії сталого розвитку сільської місцевості на національному рівні, яка враховує специфічні умови для гір та передгір'я (ст. 8);

2) підтримка та застосування традиційного сільськогосподарського досвіду та форм управління культурними ландшафтами і традиційними випасами жуйних тварин (ст. 9);

3) сприяння включенню та інтеграції сприятливого для клімату сільськогосподарського виробництва, управління ризиками та застосування відновлюваних джерел енергії в рамках ведення сільськогосподарського та фермерського господарства (ст. 10);

4) пропагування та розвиток сільськогосподарської практики екстенсивного землеробства та органічного виробництва** в Карпатах (ст. 11);

5) збереження та пропаганда традиційних методів (відповідно до Протоколу «традиційними методами ведення сільського господарства» вважаються історично розвинені сільськогосподарські технології, що дозволяють стійко впоратися з конкретними умовами на місці, щоб забезпечити достатні та безпечні врожаї на основі змішаних культур, які доповнюють один одного) ведення сільського господарства, малих аграрних господарств, культурних ландшафтів, традиційних екологічних та сільськогосподарських знань, місцевих порід домашніх тварин і культурних сортів рослин, стійкого використання диких рослин і тварин, що визначають істотні економічні та соціальні особливості сільської культурної спадщини Карпат (ст. 12);

6) покращення місцевого і загальноєвропейського маркетингу та реклами сільськогосподарських продуктів і послуг, які характерні для Карпатського регіону (ст. 13);

7) сприяння сталому сільському туризму та агро туризму (відповідно до Протоколу «агротуризм» (фермерський туризм, туризм на фермах) стосується перебування в працюючому фермерському господарстві, що дозволяє здійснювати пряму взаємодію між відвідувачами або гостями), а також забезпечення умов для диверсифікації аграрного виробництва***, що дозволить дрібним фермерам надавати альтернативні послуги на своїх фермах (ст. 14);

8) застосування принципу запобігання, оцінюючи та беручи до уваги можливі впливи, включаючи кумулятивний вплив, на повітря, воду, ґрунт, ландшафт та біологічне різноманіття тих проектів та заходів, які можуть мати негативний вплив на Карпати (ст. 15);

9) сприяння освіті з метою підвищення обізнаності громадськості щодо місцевих сортів культурних рослин і тварин, а також інформування про переваги місцевих коротких систем постачання продуктів харчування та підвищення обізнаності щодо покращення управління ризиками (ст. 16);

** Відповідно до Протоколу «органічне виробництво» – це загальна система управління та виробництва продуктів харчування, яка поєднує в собі найкращі екологічні практики, високий рівень біорізноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів добробуту тварин і спосіб виробництва відповідно до переваг певних споживачів на продукцію, вироблену з використанням природних речовин і процесів.

*** Відповідно до Протоколу «диверсифікація в сільському господарстві» є важливою стратегією управління ризиками фермерів для отримання додаткового доходу на основі відповідних умов у процесі ведення фермерського господарства або поза ним.

10) забезпечення комплексного управління земельними ресурсами, що означає комплексне обстеження всіх видів використання землі для впровадження найбільш ефективних компромісів та поєднання соціального і економічного розвитку з охороною та покращенням навколишнього середовища.

Аналіз наведених вище приписів Протоколу дає підстави для висновку, що закладена до нього стратегія розвитку сільської місцевості Карпатського регіону характеризуються інтегративним, всеохоплюючим і цілісним підходом з урахуванням специфічних умов гір і передгір'я та ґрунтується на концепції сталого розвитку. У ст. 3 Протоколу «стале сільське господарство та розвиток сільських територій» (SARD) визначається як управління та збереження природно-ресурсної бази, а також спрямованість технологічних та інституційних змін, щоб забезпечити досягнення та подальше задоволення людських потреб нинішнього та майбутніх поколінь. Необхідно зазначити, що сталий розвиток має надважливе значення для ведення сільськогосподарської діяльності в гірських районах України, оскільки господарська діяльність впливає не тільки на якість і безпечність харчових продуктів, але й на стан сільських територій як місця проживання селян, а також стан екосистеми вцілому.

В Україні є окремі приклади ведення сталого сільського господарства. Так, на Косівщині реалізується локальний проект SEPS за фінансування Міністерства у справах охорони довкілля, харчових продуктів та сільського господарства Великобританії та Британської Ради (DEFRA) «Запровадження природоохоронних засад агрокультури на Косівщині для сталого розвитку регіону», який був впроваджений Національним природним парком «Гуцульщина» (м. Косів Івано-Франківської області). З метою зменшення антропогенного навантаження на природні ландшафти, у ході проекту було розроблено програму і запроваджено заходи щодо масового культивування лікарських рослин, ягід, грибів, вирощування новорічних ялинок, відтворення та розведення аборигенних видів і порід свійських тварин. Культивування лікарських рослин і ягід сприяє збереженню природних екосистем, в тому числі їх окремих видів, які знаходяться під загрозою зникнення, збереженню та відтворенню біорізноманіття, виробленню необхідної кількості екологічно чистої продукції для потреб рекреаційної галузі та місцевого населення, підвищенню продуктивності і прибутковості сільськогосподарських угідь, особливо в гірській місцевості, зниженню рівня безробіття, покращенню якості життя горян тощо [10, с. 26-27].

В чинному законодавстві України є окремі нормативно-правові акти, які визначають специфіку правового режиму гірських територій. Насамперед, це Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 5 лютого 1995 р., який встановлює критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, визначає основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються. Так, до гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, а також обмежену транспортну доступність. Критеріями віднесення населених пунктів до категорії гірських є: а) розташування населеного пункту або частини його, на якій проживає більш як третина мешканців цього населеного пункту, на висоті 400 метрів і вище над рівнем моря на території, рельєф якої дуже розчленований байраками, водотоками тощо, та розміщення 50 і більше відсотків сільськогосподарських угідь у межах цього пункту на схилах крутизною 12 градусів і більше; б) якщо на одного жителя припадає менш як 0,25 гектара ріллі, або при її відсутності – менш як 0,60 гектара сільськогосподарських угідь; в) суворі кліматичні умови: холодна і довга зима (середня тривалість – не менше 115 днів, середньодобова температура повітря у січні не перевищує мінус 4 градуси за Цельсієм), прохолодне коротке літо (середня тривалість – не більше двох місяців, середньодобова температура у липні не перевищує 20 градусів за Цельсієм), велика кількість опадів (середньорічна сума опадів у рідкому і твердому стані – не менше 600 міліметрів), мають місце селеві явища, повені, вітровали, снігові намети, сейсмічність землі.

Для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, держава, зокрема, гарантує: виділення бюджетних коштів на фінансування заходів для поліпшення родючості земель; будівництво об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури; встановлення доплат до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена в місцевостях, що віднесені до гірських, та реалізується державі виробниками таких населених пунктів тощо. Таким чином, зазначений Закон передбачає лише окремі заходи державної підтримки в екологічній сфері (збереження родючості земель), в соціальній сфері (будівництво об'єктів соціальної інфраструктури)

та в економічній сфері (фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників за умови реалізації ними виробленої сільськогосподарської продукції державі).

Указом Президента України «Про заходи щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників гірських зон та поліських територій» від 10 серпня 1998 р. було передбачено застосування зменшених ставок оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком сільськогосподарських товаровиробників гірських зон з 1 січня 1999 року. Проте такі заходи державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників на гірських територіях застосовані не були, так як зазначений Указ був скасований Президентом України 11 вересня 1998 р.

У тому ж році постановою Кабінету Міністрів України від 16 березня 1998 р. № 292 були затверджені заходи щодо державної підтримки реалізації Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998-2005 рр., але вони мали виключно регіональний характер.

У вересні 2005 року було прийнято спеціальний Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р., яким передбачено спеціальні заходи стимулювання депресивних сільських районів. Відповідно до ст. 1 вказаного Закону сільський район – це район, в якому частка зайнятих у сільському господарстві перевищує частку зайнятих у промисловості. Депресивним може бути визнано сільський район, в якому протягом останніх трьох років щільність сільського населення, коефіцієнт природного приросту населення, рівень середньомісячної заробітної плати та обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу є значно нижчими, а частка зайнятих у сільському господарстві є значно вищою за відповідні середні показники розвитку територій цієї групи. Водночас, спеціальних заходів державного стимулювання депресивних гірських сільських районів зазначений Закон не передбачає.

У 2009 році було внесено зміни до чинного законодавства з метою забезпечення особливої державної підтримки фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах. Так, відповідно до ст. 9 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. зазначеним фермерським господарствам надається допомога за рахунок державного і місцевого бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затверджений постановою Кабінету Міністрів України у редакції від 1 березня 2007 р. № 349.

Законом України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р. передбачено необхідність прийняття Державної стратегії регіонального розвитку України, яка розробляється на сім років та затверджується Кабінетом Міністрів України. Державна стратегія регіонального розвитку України визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів, пріоритети державної регіональної політики на відповідний період, стратегічні цілі і напрями регіонального розвитку та міжрегіонального співробітництва, оперативні цілі, що забезпечать досягнення стратегічних цілей, основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України. Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 12 вересня 2018 р. № 733 передбачено наступні заходи державної підтримки розвитку гірських регіонів: створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій України, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає (до 1 грудня 2018 р.); створення умов для активізації процесу підготовки проекту макрорегіональної Стратегії Європейського Союзу для Карпатського регіону з урахуванням пріоритетів України щодо соціально-економічного розвитку гірських територій (2019-2020 роки); розроблення схеми планування гірських територій українських Карпат (до 1 жовтня 2020 р.). Аналіз зазначених заходів показує, що вони мають переважно абстрактний характер, а критерії моніторингу та оцінки ефективності їх реалізації відсутні.

У квітні 2019 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 р. № 232-р була схвалена Концепція розвитку гірських територій українських Карпат. Реалізація зазначеної Концепції передбачається шляхом створення умов для комплексного і сталого розвитку гірських територій українських Карпат на основі раціонального і невиснажливого природокористування, мобілізації та концентрації ресурсів для розвитку зазначених територій, координації дій органів влади, розвитку державно-приватного партнерства, ефективного використання існуючих фінансових інструментів. Передбачається, зокрема, здійснити заходи щодо забезпечення розвитку традиційних і найбільш перспективних для регіону видів господарської діяльності лісового та сільського

господарства шляхом запровадження природозберігаючих інноваційних технологій, а також екологічно безпечних видів промислової діяльності, включаючи переробку місцевих сировинних ресурсів, розвиток альтернативної енергетики; удосконалення механізмів державної підтримки фермерських господарств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та малого і середнього підприємництва на селі; створення кластерів та інших новітніх організаційних форм виробничо-господарської діяльності; сприяння розвитку ринкової інфраструктури — створення розгалуженої мережі оптово-роздрібних ринків; створення умов для подальшого розвитку сільського та екологічного туризму в Карпатському регіоні; проведення заходів із захисту ґрунтів від деградації та опустелення. Як показує аналіз зазначеної Концепції, у ній передбачені більш конкретні заходи розвитку гірських територій українських Карпат, які в цілому узгоджуються із Протоколом з розвитку сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 12 жовтня 2017 р. Водночас, відповідно до Закону України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. розроблення та схвалення концепцій є лише одним із етапів підготовки державних цільових програм.

Отже, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити наступні **висновки**:

1) ведення сільськогосподарського виробництва в гірських регіонах України має свою специфіку, яка обумовлена рядом економічних, соціальних, демографічних, природних, культурних факторів, та повинна бути врахована при законодавчому регулюванні ведення аграрного виробництва в зазначених регіонах;

2) збалансоване ведення гірського сільського господарства може бути забезпечене лише тоді, коли нормативно-правові акти аграрного та земельного законодавства будуть базуватися на концепції сталого розвитку, що передбачає взаємоузгодженість економічної, екологічної та соціальної регіональної політики та відповідає вимогам міжнародних нормативно-правових актів;

3) у чинному законодавстві України близько десяти нормативно-правових актів містять окремі приписи щодо державного стимулювання ведення сільськогосподарського виробництва в гірських регіонах України, проте вони мають переважно декларативний та несистемний характер;

4) розроблення і закріплення у аграрному та земельному законодавстві України спеціальних механізмів стимулювання ведення аграрного виробництва в гірських регіонах України на основі концепції сталого розвитку потребує, насамперед, приєднання України до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат 2017 року, впровадження його приписів у національне законодавство, зокрема затвердження Державної цільової програми розвитку гірських територій українських Карпат із визначенням критеріїв моніторингу та оцінки ефективності реалізації передбачених нею заходів.

Джерела та література

1. Липчук В. В., Липчук Н. В. Розвиток гірського сільського господарства / В. В. Липчук, Н. В. Липчук // Соц.-ек. проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 6. – С. 56-61.
2. Стадницький Ю. І. Пріоритети еколого-економічного розвитку Українських Карпат / Ю. І. Стадницький // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 2. – С. 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_2/36.pdf.
3. Штогринець Н. В. Особливості розвитку сільського господарства у гірській зоні Карпат / Н. В. Штогринець // Агросвіт. – 2012. – № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/20_2012/10.pdf.
4. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін; НАН України, Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В. В. Борщевський]. – Львів, 2011. – 60 с.
5. Екологічні проблеми сільського господарства Карпат / Ф. Топольний, О. Гелевера, С. Моспан, Г. Моспан, С. Чепур // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. – Л., 2003. – Т. XII: Екологічний збірник. Екологічні проблеми Карпатського регіону. – С. 351-359.
6. Екологічні проблеми землеробства / Д. Примака, Ю. Манько, Н. Рідей та ін. ; за ред. І. Д. Примака. – К.: Центр навч. літ., 2010. – 456 с.
7. Колодійчук І. Сільськогосподарські угіддя Карпатського регіону: проблеми використання, охорони і відтворення / І. Колодійчук // Аграрна економіка. – 2009. – Т. 2. – № 3-4. – С. 61-65.

8. Машіка Г. В. Місце і роль соціально-економічних чинників у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону / Г. В. Машіка // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія». – 2016. – № 44. – С. 110-118.
9. Tamburelli G. The Carpathian Convention // Sustainable Development and Transboundary Cooperation in Mountain Region. The Alpine and the Carpathian Conventions / Balázs Majtenyi, Gianfranco Tamburelli (editors). – Institute for Legal Studies of Hungarian Academy of Sciences, Institute for International Legal Studies of National Research Council (Italy). – Budapest: L'Harmattan Publishers, 2009. – P. 125-137.
10. Карпатська конвенція: запитання та відповіді (тлумачник, книга 1). – Київ, 2007. – 32 с.

Коваленко Т. Правовые аспекты ведения сельскохозяйственного производства в горных регионах Украины. В статье исследованы нормы международного права, направленные на внедрение концепции устойчивого развития в сферу ведения горного аграрного хозяйствования; доказана неэффективность предписаний национального аграрного законодательства, направленного на обеспечение сбалансированного сельскохозяйственного производства в карпатском регионе; обоснованы предложения по совершенствованию нормативно-правовой базы Украины в указанной сфере. Сделаны выводы о том, что ведение сельскохозяйственного производства в горных регионах Украины имеет свою специфику, которая обусловлена рядом экономических, социальных, демографических, природных, культурных факторов, и должна быть учтена при законодательном регулировании ведения аграрного производства в указанных регионах. Сбалансированное ведение горного сельского хозяйства может быть обеспечено только тогда, когда нормативно-правовые акты аграрного и земельного законодательства будут базироваться на концепции устойчивого развития. В действующем законодательстве Украины около десяти нормативно-правовых актов содержат отдельные предписания относительно государственного стимулирования ведения сельскохозяйственного производства в горных регионах Украины, однако они имеют преимущественно декларативный и несистемный характер. Разработка и закрепление в аграрном и земельном законодательстве Украины специальных механизмов стимулирования ведения аграрного производства в горных регионах Украины на основе концепции устойчивого развития требует, прежде всего, присоединение Украины к Протоколу об устойчивом развитии сельского хозяйства и сельской местности к Рамочной конвенции об охране и устойчивом развитии Карпат 2017 г., внедрение его предписаний в национальное законодательство, в частности утверждения Государственной целевой программы развития горных территорий украинских Карпат с определением критериев мониторинга и оценки эффективности реализации предусмотренных в ней мер.

Ключевые слова: горные регионы; Протокол по развитию сельского хозяйства и сельской местности к Рамочной конвенции об охране и устойчивом развитии Карпат; Рамочная конвенция об охране и устойчивом развитии Карпат; сельскохозяйственное производство; устойчивое развитие.

Kovalenko T. Legal Aspects of Agricultural Production in Mountainous Regions of Ukraine. The article examines the requirements of international law aimed at introducing the concept of sustainable development into the mountainous sector of the agrarian economy. The study has revealed the inefficiency of the national agricultural legislation decisions aimed at ensuring balanced agricultural production in the Carpathian region and puts forward the proposals on improving the regulatory framework of Ukrainian agricultural management in this area. The agricultural production in the mountainous regions of Ukraine has its own specificity owing to a number of the economic, social, demographic, natural and cultural factors. The legislative regulations of the agrarian production in the specified regions ought to take into account these specifics. Balanced mountainous farming can be maintained only when the legal acts of agrarian and land legislation are based on the concept of sustainable development. In the current legislation of Ukraine, about ten normative legal acts contain separate provisions on the state incentives for agricultural production in the mountainous regions of Ukraine, but they are mainly declarative and non-systematic. The development and consolidation in the agrarian and land legislation of Ukraine of special mechanisms for stimulating agricultural production in the mountainous regions on the basis of the concept of sustainable development requires, first of all, joining to the Protocol on Sustainable Development of Agriculture and Rural Areas to the Framework Convention for the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (2017) and the implementation of its regulations in the national legislation, in particular, the approval of the State Target Program for the Development of Mountainous Areas of the Ukrainian Carpathians with the definition of monitoring criteria and assessment of the effectiveness of the measures envisaged by it.

Key words: mountain regions; Protocol for the development of agriculture and rural areas to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians; Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians; agricultural production; sustainable development.

УДК 347.965.42

А. Демчук, І. Борис

Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів на основі аналізу норм національного та міжнародного законодавства

Стаття присвячена здійсненню комплексного дослідження існуючого альтернативного способу вирішення сімейних конфліктів, визначення медіації як одного з найбільш ефективних методів цивілізованого вирішення спорів на основі аналізу розвитку та законодавчого регулювання даного інституту за кордоном, формування теоретичних та практичних висновків щодо необхідності здійснення належного законодавчого регулювання процедури.

Ключові слова: медіація, сімейні конфлікти, послуги посередництва, альтернативні способи вирішення спорів

Постановка наукової проблеми та її значення. Сімейні конфлікти – це одна з найпоширеніших категорій справ, особливістю яких є їх емоційність. Те, що вони виникають в умовах негативного відношення сторін та сильних переживань є перешкодою для самостійного вирішення усіх суперечок.

Способи цивілізованого врегулювання ситуації з урахуванням інтересів учасників конфлікту умовно можна поділити на дві групи: традиційний (вирішення спорів з позиції права шляхом застосування законодавчих приписів та норм в спеціально створених судах) та нетрадиційний (так звані «альтернативні» способи розв'язання конфліктів – вирішення спорів з позиції інтересів шляхом пошуків компромісних рішень та досягнення згоди між конфліктуючими сторонами завдяки зусиллям третьої, незалежної сторони) [1, с. 247].

Під час виснажливого та болючого, з психологічної точки зору судового процесу, учасників справи цікавить виключно результат, а ним є задоволення вимог та мінімізація витрат, пов'язаних із цим. Саме медіація оминаючи складні судові процедури сприяє цьому. Тому впровадження процедури вирішення сімейних конфліктів шляхом проведення медіації на законодавчому рівні та вдосконалення чинного процесуального законодавства з метою створення дійсної можливості реалізації права на альтернативне вирішення спорів є дійсно актуальним в існуючих реаліях сьогодення та потребує всестороннього аналізу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Так, як медіація розвивалася переважно за кордоном аналізом переваг і недоліків, особливостей її застосування займалися в основному зарубіжні вчені. Вітчизняних науковців медіація почала цікавити відносно недавно. Це спричинено переважно через вступ України до Європейського співтовариства і необхідність відповідних змін у вітчизняному законодавстві (О. О. Тищенко, В. Жмудь, Г. Єрмоменко, Р. Коваль, Д. В. Проценко, Д. К. Возьянов, І. Гончар, Д. Давиденко, Т. П. Кучмай, Ю. І. Микитин й інші). Оскільки сімейна медіація поступово знаходить своє місце в Україні, вважаємо, доречним аналіз правових підстав її запровадження та реалізації.

Метою статті є здійснення комплексного дослідження існуючого альтернативного способу вирішення сімейних конфліктів, визначення медіації як одного з найбільш ефективних методів